

ÖRNEK BİR DIŞ SİYASET MODELİ OLARAK ATATÜRK'ÜN “YURTTA BARIŞ DÜNYADA BARIŞ” POLİTİKASI

Mustafa TALAS*

ÖZET

Atatürk, karizmatik bir liderdir. Bu sebeple, O pek çok reformu herkese kabul ettirebilmiştir. Bunun sonucunda da Türkiye Cumhuriyetinin toplumsal ve kültürel kurumları yerleşmiştir. Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'nin karşısındaki bütün bölücü akımları engellemek için üniter ve laik devlet yapısını kabul etmiştir. Aynı zamanda dış politika ile ilgili dengeli ve barışsever yapılı bir politikayı benimsemiştir. O, bu konuda günümüz politikacılarına güzel bir örnektir.

ANAHTAR SÖZCÜKLER

Dış Politika, Atatürk, Barış ve Atatürk, Türkiye'nin Dış Politikası

ATATÜRK'S POLICY OR “PEACE AT HOME PEACE AT THE WORLD” AS A MODEL OF FOREIGN POLICY

ABSTRACT

Ataturk is a charismatic leader. For that reason he has had a lot of reforms accepted everybody. Consequently, the social and cultural institutions of Turkish Republic has settle down. Ataturk has admitted the structure of unitier and secular state to prevent all of the trend of dividing against Turkish republic. Ataturk has also appropriated a policy that has equilibrium and the structure of peacable about foreign politics. He is a good model of this subject for today's politicians.

KEY WORDS

*Foreign Politics, Ataturk, Peace and Ataturk,
Foreign Policy of Turkish Republic*

Giriş

Atatürk, Osmanlı Döneminde yapılan yeniliklerin kısmî ve ihtiyaca cevap vermekten uzak olduğuna inanıyordu. Bu sebeple, tarz olarak toplumun topyekün değişimi modelini benimsedi. Kurtuluş Savaşı'nın bitimiyle, bu modelî öngören projeyi, tarihî şartların olgunluğunu da dikkate alarak aşama aşama uygulamaya geçirdi¹.

* Dr., İnönü Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü.
E-Posta: mtalas@inonu.edu.tr

¹ Erkan, Hüsnü; Bilgi Uygarlığı İçin Yeniden Yapılanma, İmge Kitabevi, Ankara, 2000, s.55

Atatürk, Samsun'a çıkışından sonraki tamimler ve kongrelerde "milliyetçi bir Türk Cumhuriyeti" kuracağına işaretlerini vermişti.² Mütareke sonrası, 21-22 Haziran 1919'da Amasya'da, 23 Temmuz 7 Ağustos 1919'da Erzurum'da, 4-11 Eylül 1919'da Sivas'ta "vatanın bütünlüğü ve millî egemenlik" konularına ağırlık verilmesi bu yönde değerlendirilebilir. 28 Ocak 1920'de daha önceki kongrelerde kabul edilen Misak-ı Milli'nin Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda da kabul edilerek, meşruiyetinin sağlanması 23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılıp ve başkanlığına Gazi Mustafa Kemâl'in getirilmesi, ardından Sakarya ve Büyük Taarruzla simgeleşen bütün vatan topraklarının emperyalistlerden temizlenmesi, milletin maddî ve manevî birliğinin sağlanması anlamına gelmekteydi³. Bu da fiili olarak yeni devletin teşekkülü demek oluyordu.

Kendini Türk Milleti'ne adanmış olan Gazi Mustafa Kemâl, millet egemenliğine dayalı Türk Devleti'nin kurulmasının tek kurtuluş yolu olduğunu şu ifadelerle açıklamıştır. "Temel hedef: Türk Milletinin onurlu ve şerefli bir millet olarak yaşamasıdır. Bu ancak tam bağımsız olmakla sağlanabilir. Ne kadar zengin ve refah içinde olursa olsun, bağımsızlıktan yoksun bir millet, uygar insanlık karşısında uşak durumunda kalmaktan kendini kurtaramaz. Oysa, Türk'ün onuru ve yetenekleri çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir millet esir yaşamaktansa yok olsun, daha iyidir. Öyleyse, ya istiklâl ya ölüm."⁴

1. Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşu

Yeni Türk Devleti'nde, Osmanlı'daki kişi egemenliği yerine, millet egemenliği esas alınmıştır. Millet egemenliğinin devamı olan adım ise, Cumhuriyet olmuştur. Bu adımı atmadan önce, yapılması gereken bir başka iş vardı. O da saltanatın kaldırılmasıydı. 1 Kasım 1922'de saltanat kaldırılarak hanedan mensupları yurtdışına gönderilmişti. İkili bir siyasî yapının engellenmesi için, bunun yapılmasına gerek duyulmuştu.

Bu aşamadan sonra, Atatürk'ün en büyük Projesi olan "Türk Milleti"ne dayalı Türk Cumhuriyeti 29 Ekim 1923'te gerçekleştirilmiştir. Hemen arkasından devletin dış alemdeki politik güvencesi olan Lozan Anlaşması'na imza koyuldu⁵. Ayrıca yapılması gereken bir diğer faaliyet, laik devlet için en

² Zürcher, Erik Jan; Modernleşen Türkiye'nin Tarihi, İletişim Yay., İstanbul, 2000, s.210-222

³ Sezer, Ayten; "Atatürk'ün Türkiye'nin Stratejik Konumu İle İlgili Görüşleri", Üçüncü 1000'e Giren Türkiye, TDV Yay., Ankara, 2000, s.55.58

⁴ 12 Eylül Öncesi ve Sonrası, TTK Yay., Ankara, 1981, s.1-2

⁵ Erkan, Hüsnü; Bilgi Uygarlığı İçin Yeniden Yapılanma, İmge Kitabevi, Ankara, 2000, s.55-56.

Zürcher, Erik Jan; age., s.242. 243

fazla gerekli olan din işleri ile devlet işlerinin ayrılması hususuydu. Bunun için de ilk önce halifeliğin kaldırılması gerekmekteydi. 3 Mart 1924'te bu adım da başarıyla sonuçlandırıldı. Aynı zamanda, Anadolu'da dinin arkasına saklanarak Türk devletini yok etmeye çalışan ayrılıkçı hareketlerin önünü kesmek için tekke ve zaviyelerin kapatılması kararı da alınmıştır. Bu iki karar, laik ve üniter bir Türk Devleti'nin teşekkülü için yapılmış olan en önemli etkinliklerdir.

1924 yılında gerçekleştirilen anayasa, cumhuriyetin ilk anayasası niteliğini taşımaktaydı. 1876'daki Anayasa, 1909'da ve 1921'de değişikliklere uğramış olsa da, 1924 Anayasası'ndan önce geçerli olan anayasaydı. Cumhuriyet yönetiminin beklentilerini karşılayamadığından yenilenmesine karar verilmişti⁶.

Mustafa Kemâl Atatürk, kurduğu yeni Türk Cumhuriyeti'nin sağlam temellere oturmasını ve kurumsallaşmasını istiyordu. Bir bakıma, Onun için asıl Kurtuluş Savaşı "bir varlık-yokluk meselesi" olarak, rejimin oluşturulması konusunda, yeni bir platformda aynı kararlılık içinde yürütülüyordu⁷. Bu kararlı mücadele, bağımsızlığın ve devletin korunması için bir ihtiyaç niteliği taşımaktaydı.

Hilafetin kaldırılması ve cumhuriyetin ilânına karşı çıkan Hüseyin Rauf, Ali Fuat Cebesoy, Adnan Adıvar ve Kâzım Karabekir'den oluşan grubun muhalefetlerinin şiddetini arttırması, olayı çok partili hayata geçişe kadar götürmüştü. Muhalifler, tek partiyle cumhuriyetin demokrasi olamayacağı fikri etrafında birleşiyorlardı. Ancak muhaliflere verilen parti kurma hürriyeti, Şeyh Said İsyanı'nın sonucunda, ortadan kaldırılmıştır. Ülke genelinde bölücülerin muhalif partide emellerini gerçekleştirmeye çalışmalarını beklentisi, hükümeti bu kararı almaya itmıştır⁸.

Yukarıda da bahsedilen güçlü muhalefete rağmen Atatürk'ün karizmatik kişiliği ve Türk İnkılâplarının tesisi konusundaki kararlılığı, o dönemde sorunları büyük oranda halletmiştir ve söz konusu güçlü muhalefet etkisiz kılınmıştır. Bu anlamda topyekün olarak kurumlarda değişiklikler yapılarak Modern Türk Devleti'nin temelleri oluşturulmuştur.

⁶ Zürcher, Erik Jan; age., s.243. 245

⁷ Erkan, Hüsnü; age. , s.56

⁸ Zürcher, Erik Jan; age., s.247-250

2. Atatürk'ün ve Modern Türk Devleti'nin Temel Öncelikleri ve Hedefleri

Modern Türk Devleti, çok uzun bir süreçte meydana gelmiştir. Çeşitli yönleriyle Tanzimat'a, Genç Osmanlılara ve Birinci Meşrutiyete, 1908 Devrimi ve Genç Türklere kadar uzanan bir mazisi bulunmaktadır⁹. Cumhuriyetle dinamizm ve yeni bir yapı kazanan Türk modernleşmesi, halen devam eden bir serüven olarak bu meselenin özünü teşkil etmektedir.

Tanzimattan beri Batıcı Türk aydınlarının büyük bir bölümü İslâm'ı Doğululuğun esası olarak görmüş, yeniliklerin ve ilerlemenin önündeki engel olarak düşünmüştü¹⁰. Bu sebeple yapılması gereken değişiklikler ve çözüm arayışlarının odağında laikleşme hareketleri yer almıştır. Bu hareketler, daha önceki dönemlerde ıslahatlardan ibaret oluyorken, Cumhuriyet Döneminde çok farklı bir yapıya bürünüyordu. Köklü değişiklikler olarak bu yenilikler, çağdaş medeniyet seviyesine ulaşmış bir toplum modelini öngörüyordu. Toplumun muasır medeniyet seviyesine ulaşması ile anlatılmak istenen, iktisadî açıdan hızlı kalkınma ve sanayileşmeyi gerçekleştirmek, bunun için de pozitif bilimin ve teknolojinin sağladığı araçlardan yararlanmaktır. Böylece Batı'nın üstünlüğünü sağlayan aracı (bilim ve teknoloji) kullanarak Batıyı yakalamaktır. Kültürel açıdan ise, medeniyet seviyesi boş inançlara dayalı, dini inançlara dayalı dünya görüşünün egemen olduğu bir topluma, "hayatta en hakiki mürşit(in) ilim" olduğunu öğretmektir. Buna dayalı olarak, laiklik ilkesi geliştirilmiş ve devletin en temel niteliği olarak kabul edilmiştir. "Laiklik ilkesi, Türkiye'de din ve devlet işlerini ayırmanın ötesine geçmiş, dini denetim altına almak şeklini almıştır. Bu ilke ile birlikte, Türk Milliyetçiliği Kemalist projenin teorik altyapısını oluşturmaktadır. Devletin milliyetçilikle batılılaşmayı uzlaştırmak şeklindeki hedefinin fikir babası Ziya Gökalp'tir. Aynı şekilde, Güneş Dil Teorisi ve kadın hakları konusu da tarihi temelleriyle birlikte Ziya Gökalp'in fikirlerinin uygulamaya dönüştürülen kültürel nitelikli yeniliklerdendir"¹¹. Böylece, Cumhuriyet döneminde Gökalp'in fikirleri uygulama alanı bulmuştur.¹²

⁹ Kazancıgil, Ali; "Türkiye'de Modern Devletin Oluşumu ve Kemalizm", Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme Alfa Yay. İstanbul, 2000, s.137

¹⁰ Deren, Seçil; "Kültürel Batılılaşma", Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce, Modernleşme ve Batıcılık, Cilt:3, İletişim Yay., İstanbul, 2002, s.382

¹¹ Deren, Seçil; a.g.m., s.382-384

¹² Korkmaz, Abdullah; "Değişme ve Zihniyet", Sosyoloji Konferansları, 21. Kitap, İstanbul, 1986, s.201-202

Atatürk İnkılaplarının da fikrî temelleri, Meşrutiyet döneminin düşünce akımlarında yatmaktadır. Gerçekten de medreselerin kapatılması, Latin alfabesinin kabulü, fesin yasaklanarak şapkanın giyilmesi, şer'îye mahkemelerinin kaldırılması, medeni kanunun kabulü, kadın hakları gibi inkılâplar, Batıcıların yayın organı olan İctihad'ın daha önce savunduğu görüşlerdir¹³. Harf İnkılâbı gibi eğitimle ilgili reformlar bile, o dönemlerde tartışılmıştır. Fikir olarak da benimsenmiştir.

Mustafa Kemâl Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'nin temelini kültür olduğunu düşünmektedir. Özellikle kültürü okumak, anlamak, görebilmek, görebildiğinden anlam çıkarmak, ders almak, düşünmek ve zekâyı eğitmek anlamında kullanmaktadır. Ayrıca, Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'nin temel politikasının millî kültürün her alanda açılarak yükselmesinin sağlanması olduğunu ifade etmektedir.¹⁴

Gazi, yaptığı bir konuşmada, projesini şu şekilde özetlemiştir: “Memleketimizi çağdaşlaştırmak istiyoruz. Bütün çalışmamız Türkiye’de çağdaş yani batılı bir hükümet meydana getirmektir.”¹⁵ Ona göre, millî kültürümüzün amacı yüksek ve inkılâpçı seviyeye ulaşmak ve çağdaş medeniyet seviyesinin üzerine çıkmak şeklinde olacaktır.¹⁶

Atatürk, çağdaş, medeni ve yenilenmiş bir devlet tesis etmenin ana dava, hayatî mesele olduğunu beyan etmiştir. O, bütün fedakârlıkların verimli olmasının bu davanın başarısına bağlı olduğuna inanmaktadır.¹⁷ Atatürk, Onuncu Yıl Nutku’nda da her vasıttan ancak demokrasi ile faydalanılabileceğini şu ifadelerle belirtmiştir: “Türk Milletini, medeni dünyada layık olduğu yere yükseltmek ve Türk Cumhuriyetini sarsılmaz temelleri üzerinde her gün daha çok güçlendirmek ve bunun için de istibdat fikrini öldürmek.”¹⁸

Gazi Mustafa Kemâl Atatürk, bir başka konuşmasında Türk Milleti’nin idealini şu şekilde açıklamıştır: “Milletimizin hedefi, milletimizin ideali bütün dünyada tam anlamı ile medeni bir sosyal toplum olmaktır. Bilirsiniz ki,

¹³ Kafadar, Osman; “Cumhuriyet Dönemi Eğitim tartışmaları” Modern Türkiye’de Siyasî Düşünce , Modernleşme ve Batıcılık, cilt:3, İletişim Yay., İstanbul, 2002, s.352

¹⁴ Atatürkçülük, Birinci Kitap, Genel Kurmay Başkanlığı Yay., İstanbul, 1988, s.349

¹⁵ Age., s.357

¹⁶ Atatürkçülük, Üçüncü Kitap, Genel Kurmay Başkanlığı Yay., İstanbul, 1988, s.14

¹⁷ Atatürkçülük, Birinci Kitap, s.353

¹⁸ Nutuk II, Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul, 1975, s.537

dünyada her kavram varlığı, kıymeti, hürriyet ve bağımsızlık hakkı, sahip olduğu ve yapacağı medeni eserlerle uyumludur. Medeni eser meydana getirmek kabiliyetinden yoksun olan kavimler, hürriyet ve bağımsızlıklarından ayrı tutulmaya mahkumdurlar. İnsanlık tarihi baştan başa bu dediğimizi doğrulamaktadır. Medeniyet yolunda yürümek ve başarılı olmak, hayatın şartıdır. Bu yol üzerinde duraksayanlar veyahut bu yol üzerinde ileriye değil geriye bakmak cahilliği ve tedbirsizliğinde bulunanlar, medeniyetin coşkun seli altında boğulmaya mahkumdurlar. Medeniyet yolunda başarı yenileşmeye bağlıdır. Sosyal hayatta, ekonomik hayatta, ilim ve fen sahasında başarılı olmak için tek gelişme ve ilerleme yolu budur. Hayat ve geçime egemen olan kuralların zaman ile değişme, gelişme ve yenilenmesi zorunludur. Medeniyetin buluşlarının , tekniğin harikalarının, dünyayı değişiklikten değişikliğe uğrattığı bir devirde, asırlık köhne zihniyetlerle, geçmişe bağlılıkla varlığın korunması mümkün değildir.”¹⁹

Cumhuriyetin onuncu yılı münasebetiyle, 29.10.1933 tarihinde Atatürk, az zamanda yapılan işlerin en büyüğünün Türkiye Cumhuriyeti olduğunu, onun temelinin de yüksek Türk Kültürü ve Türk kahramanlığı olduğunu belirtmiştir.²⁰

Gazi Mustafa Kemâl, yüksek ve inkılâpçı bir kültür seviyesine varmak için, müspet bilim temeline dayanan, güzel sanatları seven, fikir terbiyesinde olduğu kadar beden terbiyesinde de kabiliyeti artmış ve yükselmiş olan erdemli, kudretli bir nesil yetiştirmek gerektiğini savunmuştur.²¹

Bir millet olarak ayakta kalabilmenin yolu, millî benliği bilinçaltı bir değer olmaktan çıkarıp, bilinç seviyesine yükseltmektir. Atatürk’ün devlet ve toplum için seçtiği hedefte bu doğrultudadır: “Atatürk, millî bir hayatın oluşması, millî benliğin millî kimlikle tamamlanması, bütünleşmiş bir halka dönüşmesi için on beş yıl gibi kısa bir zamanda büyük atılımlar yapılmasını sağladı. Atatürk’ün cumhur için gösterdiği hedef, devlet için benimsediği program iki esasa dayanır: Millî benliğin yaygın bir şekilde bilince dönüştürülmesi, medenî, asrî, teknolojidenden yararlanmayı benimseyen ve yaşayan bir halk olunması.”²² Gazi Mustafa Kemâl, millî benlik konusunda, Türk Tarihinden örnekler vererek, eksikliğin Türk Milleti’nde bulunmasından şu

¹⁹ Age., s.351

²⁰ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I-III, DTCF Basımevi, Ankara, 1981, s.275

²¹ Atatürkçülük, Birinci Kitap, s.351

²² Tural, Sadık; “Cumhuriyet Değerlere Sahip Çıkmadır”, Yeni Türkiye, Cumhuriyet Özel Sayısı, Eylül-Aralık 1998, Yıl:4, Sayı:23-24, s.2419-2421

şekilde yakınmaktadır. “Bizim neslin gençlik yıllarına Osmanlılık telkin ve etkileri hâkimdi. İmparatorluk halkını meydana getiren Türkten başka milletlere, bu arada yanlış bir din anlayışı ile Araplara, sarayın ordu ve devlet ileri gelenleri arasında bulunan ırkdaşlarının tesiriyle Arnavutlara özel bir değer veriliyor, onlardan söz edilirken ‘kavm-ı necip’ deyimini ile sıfatlandırılarak bu duygunun belirtilmesine çalışılıyor, memleketin sahibi ve devletin kurucusu olan biz Türkler, ikinci plânda gelen önemsiz halk yığınları sayılıyorduk. Artık bu yanlış görüşe son vermek, Türklüğümüzü bütün asalet ve necabeti ile tanımak gerekmektedir. Bu gerçeğe bütün Türklerin inanmasını, bununla övünüp kendine güvenmesini ülkü bildim.”²³

Millî benliği oluşturmak konusunda, Türklük duygusuna sahip olunması ve Türk Milleti’ne mensup olmanın bilincine erişmenin adı olan Türk milliyetçiliğine bağlılığın çok büyük bir öneme sahip olduğunu düşünmektedir. Bu düşüncesini 1926 yılında şu şekilde açıklamıştır: “Biz doğrudan doğruya milliyetperveriz ve Türk milliyetçisiyiz. Cumhuriyetimizin dayanağı, Türk toplumdur. Bu toplumun fertleri ne kadar Türk kültürü ile dolu olursa, o topluma dayanan cumhuriyet de, o kadar kuvvetli olur”²⁴ 1930 yılındaki bir beyanatında ise, Türk milliyetçiliğini şu şekilde tarif etmiştir: “Türk milliyetçiliği, ilerleme ve gelişme yolunda ve milletlerarası temas ve ilişkilerde, bütün çağdaş milletlere paralel ve onlarla bir uyum içinde yürümekle beraber, Türk toplumunun özel karakterini ve başlı başına bağımsız kimliğini korumaktır.”²⁵

Sonuç olarak Atatürk’ün en temel önceliği Türkiye Cumhuriyeti’dir. Bundan sonra gelen öncelikleri ise, Türk Devleti’nin laik, demokratik, üniter ve milliyetçi karakteridir denilebilir. Ayrıca temel hedef olarak da, dünyada saygın bir konuma sahip ve çağdaş medeniyet seviyesinin üstüne çıkarılmış bir Türkiye Cumhuriyeti Devleti seçilmiştir.

3. Atatürk Dönemi’nde Dış Politika

Yurtta barış ve Dünyada barış politikası, Türk Millî politikasının önemli parçalarından biridir ve Türk Milleti’nin dinamik idealine kavuşmasını öngörmektedir²⁶. Bu bir ilkedir. Bu ilkenin kararlı bir şekilde uygulanmasının Türkiye’ye uluslararası alanda olumlu bir ortam sağladığı ve Türkiye’nin bu

²³ Türkdoğan, Orhan; age., s.14

²⁴ Türkdoğan, Orhan; age., s.13

²⁵ Atatürkçülük, Birinci Kitap, s.83

²⁶ Atatürkçülük, Üçüncü Kitap, s.62

sayede güvenilir ve istikrarlı bir devlet olarak daha kolay dostluklar kurduğu bir gerçektir.

Yurtta ve Dünyada barış politikası; hem devletin içerisinde birlik ve bütünlüğü sağlamayı, hem de dışarıda saygın ve sözüne güvenilir bir devlet olarak konum elde etmeye çalışmayı amaçlayan bir politikadır. Bir taraftan başka ülkelerin çıkarlarına saygı duymayı amaçlarken, diğer taraftan kendi millî menfaatlerini korumak için istikrarlı ve caydırıcı bir güce sahip olarak dünyada ülkeler ligindeki yerini sağlamlaştırmayı amaçlamaktadır. *Kesinlikle, kendi meselelerini geri plana iten ve her hal ve şartta tavizler vermeyi korumak için bir yol olarak seçen bir politika, Yurtta barış ve Dünya'da barış politikası, dolayısıyla da Atatürk'ün politikası olamaz.*

3.1. Atatürk'ün Konuşmalarında Dış Politika

Atatürk'ün dış politikayla ilgili yaklaşımı; tamamen akla, mantığa ve sağduyuya dayanmakla beraber ülke çıkarlarını da temel alan bir yapıya sahipti. Türkiye, o dönemde, dünyada milliyetçi, barışçı, gerçekçi, ittifaklar sistemine dayanan, anti emperyalist ve anti sömürgeci özellikler taşıyan bir dış politikayı benimsemiştir²⁷.

Atatürk, 1923 yılında yaptığı bir konuşmada dış politikanın sağlam bir iç bünye ile yakından alakalı olduğunu şu şekilde özetlemektedir: “Dış siyaset bir toplumun iç bünyesi ile sıkı bir şekilde ilgilidir. Çünkü iç bünyeye dayanmayan dış siyasetler daima mahkûm kalırlar. Bir toplumun iç bünyesi ne kadar kuvvetli, metin olursa, dış siyaseti de o oranda sağlam ve dayanıklı olur.” Aynı dönemdeki bir başka beyanında Gazi Mustafa Kemâl, yine en önemli unsurun iç bünye olduğunu şu şekilde dile getirmiştir: “Dış siyaset, iç teşkilât ve iç siyasete dayandırılmak zorunluluğundadır, yani iç teşkilâtın dayanamayacağı genişlikte olmamalıdır. Yoksa hayali dış siyasetler peşinde dolaşanlar, dayanak noktalarını kendiliğinden kaybederler.” Ayrıca millî egemenlik konusunun dış politikanın da temeli olacağını şu sözlerle ifade etmiştir: “Arzumuz dışarıda bağımsızlık, içeride kayıtsız ve şartsız millî egemenliği korumaktan ibarettir.”²⁸

Ayrıca, dış politikada kuvvetli olmanın iç siyasetle bağlantılı olması ve millî sınırlar içerisinde millî egemenliğin temel olması konusunda şu görüşlere de yer vermiştir: “Dış siyasette kuvvetli olabilmek için kuvvetli bir iç siyaset

²⁷ Sezer, Ayten; "Atatürk'ün Türkiye'nin Stratejik Konumu ile İlgili Görüşleri" Üçüncü Bine Girenken Türkiye, TDV Yay., Ankara, 2000, s. 62-64

²⁸ Atatürkçülük, Birinci Kitap, Genel Kurmay Başkanlığı Yay., İstanbul, 1988, s.155

lâzımdır... Ancak bir siyaset, bir devlet ve bir millet siyaseti olmadıkça yaşayamaz. Takip olunması akla uygun olan siyaset milletin doğal kabiliyet ve ihtiyacına uygun olanıdır. Bizim için ne İslâm Birliği ve ne de Turanizm mantıkî bir siyasî prensip olamaz inancındayım... Artık Türkiye'nin devlet siyaseti millî sınırları içinde egemenliğine dayalı bağımsız yaşamaktır. Bugünkü millî hükümetimizin hareket kuralı budur.”²⁹

Atatürk, uluslararası ilişkilerde esas olanın niyet ve genel çıkarlar adına karşılıklı fedakârlık yapmak olduğunu düşünmektedir: “Milletlerarası anlaşmazlıklar, ancak iyi niyetle ve genel çıkarlar adına karşılıklı fedakârlık yolu ile halledilebilir.” 1921 yılındaki bir konuşmasında Gazi, hakkını savunmak ile başka devletin hukukuna tecavüz etmenin çok farklı olduğundan söz etmektedir: “Dış siyasetimizde başka bir devletin hukukuna tecavüz yoktur. Ancak hakkımızı, hayatımızı, memleketimizi savunuyoruz ve savunacağız.” 1937’de yaptığı bir konuşmada da politikada gerçekçilik konusunu şu şekilde özetlemiştir: “Biz, ilhamlarımızı gökten ve gaipten değil, doğrudan doğruya hayattan almış bulunuyoruz. Bizim yolumuzu çizen, içinde yaşadığımız yurt, bağrından çıktığımız Türk Milleti ve bir de milletler tarihinin binbir facia ve ıstırap kaydeden yapraklarından çıkardığımız neticelerdir.” 1930’daki bir konuşmada da dış ilişkilerin iyi komşuluk ilişkilerine bağlı olduğunu aşağıdaki cümle ile ifade etmiştir: “Komşuları ile ve bütün devletlerle iyi geçinmek Türkiye siyasetinin esasıdır.”³⁰

Gazi, saldırgan bir devlete karşı millet ve devletlerin ortak ve kurumlaşmış savunmalarının şart olduğunu düşünmektedir. Bu düşüncesini de aşağıdaki gibi açıklamıştır: “Eğer harp bir bombanın patlaması gibi, birden bire çıkarsa, milletler harbe mani olmak için silahlı mukavemetlerini ve malî güçlerini, saldırgana karşı birleştirmekte kararsızlık göstermemelidir. En süratli ve en etkili tedbir; muhtemel bir saldırgana, taarruzunun yanına kâr kalmayacağını açıkça anlatacak, milletlerarası teşkilâtın kurulmasıdır.” 1933’te dış ilişkilerde barışın çok önemli olduğunu, barış ve refah anlayışının bütün diğer toplumlara da gerekli olduğunu şu şekilde dile getirmiştir: “Dış siyasetimiz, başlangıçta kendisine çizdiği hareket şekline asla sapmamıştır. Dış siyasetimiz, daima milletlerin refahına sebep olan barış içinde, memleketin gelişmesini amaç edinmiştir. Bu gelişmeyi, tam ve mutlak olarak, bütün milletlere de dileriz.”³¹

²⁹ Age., s.157

³⁰ Age., s.155

³¹ Age., s.157

Türk Milletinin uluslararası ilişkilerde iki köklü niteliğe sahip olduğunu; bunlardan birinin saygın bir güce sahip olmak, diğerinin söz ve anlaşmalarına olan bağlılığı olduğunu düşünmektedir: “Türk Ulusu iki köklü nitelikte uluslararası ilişkilerde kendini göstermektedir. Bunlardan biri ulusumuzun kendini savunmak için sarsılmaz bir azim sahibi olarak saygı duyulmaya değer bir güçte olması, diğeri ulusumuzun dostluklarına ve anlaşmalarına, durum ne olursa olsun, değişmez bir bağlılıkla uyacağına inanılmasıdır. Türk vatani, ulusun bu yüksek niteliklerinin güvenine dayanarak ilerlemektedir.” Dış politikada saygınlığı dürüstlüğün sağladığını ve Türkiye’nin gelişiminin bu şekilde mümkün olabileceğini ise aşağıdaki gibi beyan etmektedir: “Dış siyasetimizde dürüstlük, ülkemizin güvenliğine ve gelişmesinin korunmasına dikkat etmek prensibi hareketimize kılavuz olmaktadır. Köklü yenileşme ve gelişmeler içinde bulunan bir ülkenin hem kendisinde, hem komşularında barış ve huzuru ciddi olarak arzu etmesinden daha kolay açıklanabilecek bir durum olamaz. Bu, samimi arzudan esinlenen dış siyasetimizde, ülkenin korunmasını, güvenliğini, vatandaşlarının haklarını herhangi bir saldırıya karşı bizzat savunacak güce de, özellikle önem verdiğimiz noktadır. Kara, Deniz ve Hava Kuvvetlerimizi bu ülkede barışı ve güvenliğini koruyacak bir güçte bulundurmaya bunun için çok önem veriyoruz.”³²

Görüldüğü gibi Atatürk, milliyetçi, çağdaş ve güçlü bir Türk Devleti ve bu devleti koruyacak caydırıcı bir Türk Ordusunun mevcudiyetiyle barışın tesis edileceğini ve saldırgan devletlerin tecavüzlerinden uzak kalılabileceğini ifade etmektedir.

3.2. Atatürk Dönemi Dış Politikasının Dayanakları, Uluslararası Andlaşmalar ve İttifaklar

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş diplomasisi, Millî Türk Devleti’ni, milletlerarası alanda tanıtma uğraşı şeklinde olmuştur. Dönemin dış politikasının da temel ilkesi, bağımsızlık üzerine kurulmuştur. Türkiye’nin modern anlamda bir millî devlet olarak uluslararası platformda hukukî statü kazanması ise, Lozan Konferansı ile gerçekleşmiştir.³³

Lozan sonrasında dış politikada, uluslararası toplantılara katılma, devlet başkanları seviyesinde ziyaret gibi faaliyetler yerine getirilmiştir. Ayrıca, iki savaş arası dönemde, bağlantısızlık politikası yürütülmüştür. Diğer yandan

³² Age., s.157

³³ Yılmaz, Mustafa; “Atatürk Dönemi Dış Politikası”, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1999, 183

Türkiye'ye yönelik tehditlere karşı, uluslararası güç dengesi sisteminin kuralları çerçevesinde ittifaklara girilmiştir. Yine 1923-1930 yılları arasında daha çok "Lozan'da halledilemeyen sorunların çözümü için harcanan çabalar ağırlıklı olarak Türk Dış Politikasını meşgul etmiştir. Bunlar, İngiltere ile Musul Sorunu, Fransa ile Kapitülasyonlar ve diğer sorunlar, Yunanistan ile Ahali Mübadelesidir."³⁴

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, savaşın galipleri ile mağlupları arasında kutuplaşma söz konusu oldu. Bir taraf, savaş sonrası oluşturulan uluslararası düzenin devamını isterken, diğer taraf, kendilerine dikte ettirilen ve ağır şartlar taşıyan anlaşmalara tepki göstererek statükoyu değiştirmek üzere, revizyonist bir tutum benimsemişlerdir. Bu dönemde, iki çeşit dış politika dünyada mevcut oluyordu: Revizyonist ve anti-revizyonist politika... Bu kutuplaşmada, Türkiye, yenikler arasında olmasına rağmen, revizyonist bir politika izlememiştir. Türkiye'nin böyle bir politika seçmesinde şüphesiz verdiği anti-empyralist mücadelenin zaferle sonuçlanması ve Lozan ile Sevr'in hükümlerini geçersiz kılacak bir sonuca ulaşmasının büyük etkisi olmuştur.³⁵

Atatürk Dönemi'nde (1920-1938) yapılan uluslararası siyasî anlaşma sayısı, 70 dolayındadır. Bu kadar yüksek sayı, yeni kurulan cumhuriyetin barışçı politikasını andlaşmalara dayandırmasıyla ilgilidir. Atatürk Dönemi'nde üç tür andlaşmaya imza atılmıştır³⁶:

1.Sınırların temel sorunlarının çözümü ve ilişkilerin düzeni ile ilgili olanlar: 1920 Türkiye-Ermenistan, 1921 Türk-Sovyet, 1921 Türk-Fransız, 1923 Lozan, 1926 Türk-İngiliz (Musul); 1936 Montreux (Boğazlar); 1937-1939 Hatay ile ilgili Türk-Fransız Andlaşmaları.

2.Dostluk, iyi komşuluk, tarafsızlık, uyuşmazlıkların barışçı yoldan çözümüne ilişkin andlaşmalar-ki sayıları en çok olan bunlardır.

3.İttifak ya da dayanışma nitelikli andlaşmalar: 1934 Balkan, 1936 İngiltere ile İtalya'ya karşı yapılan Akdeniz Anlaşması ve 1937 Sadabat Pakti

Dış politikanın önemli tarzlarından biri de Dünya barışı ve uluslararası işbirliği için yapılan çok taraflı andlaşmalara ve örgütlere katılmadır. Bu tür anlaşmalara örnek olarak bir çok anlaşma verilebilir: "1928 Briand-Kellogg Pakti ve bunun Doğu Avrupa'da geçerli olmasıyla ilgili 1929 Litvinot Protokolü; Ülkelere saldırının tanımı konusunda beş Doğu Avrupa Devleti,

³⁴ Yılmaz, Mustafa; a.g.m., s.183

³⁵ Yılmaz, Mustafa; a.g.m., 183-184

³⁶ Soysal, İsmail; "Atatürk Döneminde Yapılan Siyasal Andlaşmaların Özelliği", Uluslararası İkinci Atatürk Sempozyumu (9-11 Eylül 1991), Ankara, 1996, s.127

Türkiye, İran ve Afganistan'ın hazırladığı 1933 Londra Sözleşmesi; Türkiye'nin 1932'de Milletler Cemiyeti'ne; 1935'de Adalet Divanı'na katılması; 1933'te savaşın önlenmesi konusunda Rio de Janeiro Anlaşması; 1935'te Habeşistan Savaşı üzerine Türkiye'nin Milletler Cemiyeti çerçevesinde İtalya'ya uygulanan ekonomik yaptırımlara katılması; 1936'da başlayan İspanya İç Savaşı sırasında, İtalya'nın Akdeniz'de denizaltı saldırılarına karşı Türkiye'nin 1937 Nyon ve Cenevre Anlaşmalarına katılması.³⁷

Atatürk Dönemi'nde yapılan andlaşmaların özellikleri ise şunlardır³⁸:

- 1.Yapılan bütün andlaşmalar barışı, dostluk ve işbirliği amacını gütmektedir. İttifaklar da sadece savunma için olmuştur.
- 2.Türkiye hiçbir gizli andlaşma imzalamamıştır.
- 3.Türkiye andlaşmaların geçerliliğinin korunmasında elden gelen titizliği göstermiştir.

Atatürk, barışa ve insanlığa katkıda bulunmayı ideal haline getirmiştir ve güvence altına almak için, işbirliği ve birlikte hareket edilmesinin esas olacağını ifade etmiştir. Bunları temin etmek için de zamanında, etkin, kalıcı andlaşmalar yapıp, dostluklar kurmayı uygun görmüştür.

Atatürk, Dış Türklere savaş döneminde bile ilgisiz kalmamıştır. Dış Türklere ilgili olarak 1920'de önce Bekir Sami Bey başkanlığında bir heyet, daha sonra Ali Fuat Paşa başkanlığında bir heyet, Moskova'ya gönderilmiştir. Bu heyetten sonra gönderilen ikinci heyet, ilmî araştırma amaçlı olup Türkistan'la ilgilenmeyi de ihmal etmeyen sefaret heyeti niteliğini taşıyordu.³⁹

Ankara'da 1921'e kadar sadece üç devletin temsilciliği bulunuyordu. Bunlar; Afganistan, Azerbaycan ve Sovyet temsilcilikleriydi. Ali Fuat Paşa başkanlığındaki Türk sefaret heyetinin Moskova'ya hareketinden bir müddet sonra, Ankara'ya Buhara Cumhuriyeti heyeti dördüncü sefaret heyeti olarak geldi. Buhara Cumhuriyeti, Bolşevik İhtilâli'nden sonra kurulmuştu ve Sovyet Şuralarına dahil edilmişti. Buhara Cumhuriyeti'nin ileri gelenleri, Anadolu'daki İstiklâl mücadelesiyle yakından ilgilenmekteydi. Ankara'ya iki kişilik bir elçilik heyeti gönderen Buharalılar, dört adet ilginç hediye ile birlikte gelip, Gazi tarafından Çankaya Köşkü'nde kabul edilmişlerdi. Bu hediyeler Timur'un Kur'an-ı Kerim'i, Buharalı kılıççıların yaptığı üç tane pala şeklindeki kılıcı.

³⁷ A.g.m., s.127-128

³⁸ A.g.m., s.128-129

³⁹ Saray, Mehmet; Atatürk ve Türk Dünyası, TTK Yay., Ankara, 1995, s.1-2

Atatürk, 17 Ocak 1921'de TBMM kürsüsünde, Buhara Heyeti ile ilgili şu sözlere yer veren bir konuşma yapmıştır: “Muhterem arkadaşlar! Türkistanlı kardeşlerimiz Sakarya Zaferi münasebetiyle bize üç kılıç ve bir de Kur'an-ı Kerim göndermişler. Türk Milleti adına kendilerine teşekkür ederim. Bu mukaddes kitabı, Türk Milleti'ne hediye ediyorum. Bu üç muazzezlerden (kılıçlardan) birini ben aldım, ikincisini Batı Cephesi Kumandanı olarak İsmet Paşa'ya verdim, üçüncüsünü de İzmir fatihine saklıyorum. Bu kılıç, İzmir'e giren ilk kumandanın beline takılacaktır.”⁴⁰ “Atatürk'ün bu sözleri TBMM üyelerince büyük bir tezahüratla karşılanmıştır. Atatürk'e sunulan Kur'an-ı Kerim, Hacı Bayram Camii'ne verilmişti. Şimdi ise, TBMM Kütüphanesi'nde muhafaza edilmektedir. Kılıçlardan iki tanesini, Atatürk ile İsmet Paşa, 26 Ağustos 1922 taarruzuna hazırlanırken giydikleri kaputun üzerine takmışlar ve bu halde Akşehir'de fotoğraf çektirmişlerdi. Bu resim, tarih kitaplarına geçmiş olup herkesin malûmudur. Üçüncü kılıç, İzmir'e ilk giren süvari zabiti Şeref Bey'e bizzat Atatürk tarafından takılmıştır. Türk ve Afgan Andlaşmaları ile Afgan ve Sovyet Andlaşmalarıyla tanındığı belirtilen Buhara Cumhuriyeti'nin elçileri Ankara ziyaretlerinden sonra, Moskova'ya çağrıldılar ve bir müddet sonra öldürüldüler. Bu olay üzerine, Ruşen Eşref (Ünaydın) ve Rahmi Bey'lerden oluşan ve Buhara'ya gönderilen Türk elçileri, Batum'dan geri dönmek zorunda kalmıştır.”⁴¹

Balkan Paktı ile, önceleri sulh ve sükun sağlanmıştı. Çünkü Atatürk'ün düşünce sistemine uygun hükümler geçerliliğini sürdürmekteydi. Ancak daha sonraki gelişmeler, Atatürk'ün düşünce sisteminden sapıldığı için, ülkelerarası işbirliği anlamını yitirmiştir. “1936'dan sonra Avrupa'da buhranlar şiddetlendiği zaman, Balkan Devletleri, Atatürk'ün öngördüğü sıkı bir işbirliği ve barış zihniyetiyle hareket etmiş olsalardı, II.Dünya Savaşı'na giden olaylar ve bundan sonraki gelişmeler, bambaşka bir yön alabilirdi ve daha da önemlisi, kendilerini kurtarabilirdi. Atatürk'ün kolektif barış ve güvenlik politikasının ikinci bir eseri de, Türkiye, Irak, İran ve Afganistan arasında 1937'de yapılan Sadabat Paktı olmuştur. Atatürk'ün ‘kayda değer sulh eserlerinden biri’ diye nitelendirdiği bu pakt onun başlangıçtan beri Doğu'da izlemiş olduğu dostluk, iyi komşuluk ve yakınlık politikasının bir sonucudur. Sadabat Paktı ile, bu unsurlar, kağıt üzerine de geçirilmek suretiyle, daha güçlü bir duruma getirilmiştir.”⁴²

⁴⁰ Saray, Mehmet; age., s.3-5

⁴¹ Saray, Mehmet; age., s.6

⁴² Armaoğlu, Fahir; “Atatürk'ün Dış Politikası”, Her Yönüyle Atatürk, Bakış Ofset, İstanbul, 1986, s.404

Sadabat Paktı'na Atatürk, çok önem vermiştir. Bu önemle ilgili ilginç bir yaklaşım örneği olarak, Musul Meselesi bile rafa kaldırılabilmiştir. Atatürk, bir Misak-ı Millî toprağı olmasına rağmen ve Musul'un üzerinde o derece ısrarlı olduğu halde, "güvenlik ve iyi komşuluk" düşüncesiyle, Musul'un Irak sınırlarında kalmasını kabul etmiştir. Irak ile ilişkilerde, özellikle Musul bir mihenk taşı yapılmamıştır. Atatürk, Irak ilişkilerini tam bir barış çerçevesiyle ele almıştır. O, Irak Kralı Faysal'ın 1931'de Ankara'yı ziyareti sırasındaki bir konuşmasında, Türk-Irak münasebetlerinin unsurlarını şu şekilde özetlemiştir: "Bugünkü karşılıklı menfaatleri ve dahili, harici sulh ve sükûn siyasetleri ve münasebetleri, Irak ile Türkiye'yi birbirine yaklaştırmaktadır." Atatürk, bölge paktlarına özellikle önem vermiş ve bunları genel barışın korunmasında etkili vasıtalar olarak görmüştür. 1935'te bir yabancı gazeteciye verdiği demecinde, savaşın yaklaştığını ve barışın korunması gerektiğini şu ifadelerle beyan etmiştir: "Mamafih halihazırda en müstacel ihtiyaç, komşu memleketlerin birbirlerinin hususi ihtiyaçlarını ve meselelerini görüşmeleridir. Bundan başka mantıkavî misaklar; sulhün muhafazası için kıymetlerini şimdiden ispat etmişlerdir."⁴³

Balkan ve Sadabat Paktları ile Atatürk, Türkiye'nin etrafına bir barış ve güvenlik çemberi meydana getirdiği ve getirmek istediği kadar, Türkiye'ye doğusunda ve batısında bir üstünlük ve prestij sağlamıştır. Bu, *Atatürk dış politikasının kısa bir zamanda almış olduğu büyük mesafeyi de ifade etmektedir.*⁴⁴

Buna göre, Atatürk'ün Dış Politikasının Temel İlkeleri şunlardan oluşmaktadır⁴⁵:

1. Gerçekçilik
2. Bağımsızlık
3. Barışçılık
4. Güven Politikası ve İttifaklar Sistemi
5. Batıcılık
6. Akılcılık

⁴³ Armaoğlu, Fahir; a.g.m., s.404

⁴⁴ Armaoğlu, Fahir; a.g.m., s.405

⁴⁵ Yılmaz, Mustafa; a.g.m., s.183-184

Sonuç

Atatürk Dönemi'nde, mantık çerçevesinde ve çok fazla hayale kapılmadan gerçekçi bir dış politika tarzı benimsenmiştir.

1920-1938 Arası dış politikasının en önemli çıkış noktasını ise, dış politikanın iç politika ve iç huzurdan bağımsız olamayacağı temeli oluşturmuştur. Bu anlamda, iç barışı temin etme çabaları başarıyla tamamlandıktan sonra, dışarıda sulh ve sükun için gerekli politikalar reel-politik çerçevesinde geliştirilmiştir. Bu politikanın özü de “*yurtta barış dünyada barış*” dır.

Tarihî süreçte gelinen noktada, Türk Dış Politikası, Atatürk'ün bakış açısından çok farklı bir yapıya bürünmüştür. Özellikle bazı dönemlerde, dünyadaki gelişmelere ve dünyaya kulak tıkamanın adı, dünyada barış olarak anlaşılmıştır. Bu da çok önemli dış sorunlardan ya bihaber olmayı, ya da konjoktürel gelişmelerden uzak kalmayı beraberinde getirmiştir. Bu yanlış anlayışın en önemli tezahürü, dünyada barış sloganıyla hareket etmekten dolayı birbirinden tamamen farklı olan olayların aynı kategoride değerlendirilmesidir. PKK ve KADEK kartının komşuluk ilişkileri ve uluslararası hukuk bakımından Türkiye'nin karşısına sürekli bütün dış sorunlarla paralel olarak çıkarılması bunun en ilginç örneğidir. Türk Diplomasisinin bu hususla ilgili olarak sürekli oyalanıp, zaman kaybettiği dikkat çekmektedir.

Kaynakça

- Armaoğlu, Fahir; “*Atatürk'ün Dış Politikası*”, Her Yönüyle Atatürk, Bakış Ofset, İstanbul, 1986, s.404
- Atatürkçülük, Birinci Kitap*, Genel Kurmay Başkanlığı Yay., İstanbul, 1988
- Atatürkçülük, Üçüncü Kitap*, Genel Kurmay Başkanlığı Yay., İstanbul, 1988
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*, DTCF Basımevi, Ankara, 1981
- Erkan, Hüsnü; *Bilgi Uygarlığı İçin Yeniden Yapılanma*, İmge Kitabevi, Ankara, 2000
- Deren, Seçil; “*Kültürel Batılılaşma*”, Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce, Modernleşme ve Batıcılık, Cilt:3, İletişim Yay., İstanbul, 2002, s.382-384
- Kafadar, Osman; “*Cumhuriyet Dönemi Eğitim tartışmaları*”, Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce , Modernleşme ve Batıcılık, cilt:3, İletişim Yayınları , İstanbul, 2002, s.351-357
- Kazancıgil, Ali; “*Türkiye'de Modern Devletin Oluşumu ve Kemalizm*”, Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme Alfa Yay. İstanbul, 2000, s.137-154

- Korkmaz, Abdullah; “*Değişme ve Zihniyet*”, Sosyoloji Konferansları, 21. Kitap, İstanbul, 1986, s.201-202
- Nutuk II*, Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul, 1975
- 12 Eylül Öncesi ve Sonrası*, TTK Yay., Ankara, 1981
- Saray, Mehmet; Atatürk ve Türk Dünyası, TTK Yay., Ankara, 1995
- Sezer, Ayten; "Atatürk'ün Türkiye'nin Stratejik Konumu İle İlgili Görüşleri", Üçüncü 1000'e Girerken Türkiye, TDV Yay., Ankara, 2000, s.55-65
- Soysal, İsmail; “*Atatürk Döneminde Yapılan Siyasal Andlaşmaların Özelliği*”, Uluslararası İkinci Atatürk Sempozyumu (9-11 Eylül 1991), Ankara, 199, s.127
- Tural, Sadık; “*Cumhuriyet Değerlere Sahip Çıkmadır*”, Yeni Türkiye Cumhuriyet Özel Sayısı, Eylül-Aralık 1998, Yıl:4, Sayı:23-24, s.2419-2421
- Yılmaz, Mustafa; “*Atatürk Dönemi Dış Politikası*”, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1999, s.183
- Zürcher, Erik Jan; *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, İletişim Yay., İstanbul, 2000